

CRKVA SE ZAUZIMA ZA CJELOVITO PROMAKNUĆE ČOVJEKA

LUKA TOMAŠEVIĆ, MAKARSKA

Proces demokratizacije svijeta započeo je već odavno i, čini se, postao je nezaustavljiv. U posljednjih petnaestak godina mnoge države su se opredijelile za demokratski poredak i ustroj vlasti, počevši od Filipina, Južne Amerike, do Poljske, Mađarske i Hrvatske.¹ Taj novi val demokratizacije nazvan je njezinim *trećim* ili *katoličkim valom*, jer se odvija u katoličkim zemljama.² Sve te zemlje nastoje izgraditi novo dinamičko društvo i novu tržišnu ekonomiju po uzoru na zemlje zapada.³

Dakako, i Crkva sudjeluje u tim promjenama, ali se ona uvijek u svojem poslanju zauzima za promicanje čovjeka⁴ i drži da njezina evangelizacija ne može biti čitava ako ne vodi računa o činjenici u kojoj čovjek živi. Tako je Crkva uspostavila uzak odnos između naviještanja evanđelja i između čovjekova osobnog i društvenog života: »Evangelizacija ne bi bila potpuna kad ne bi vodila računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između evanđelja te čovjekova osobnog i društvenog života.«⁵ Papa Ivan Pavao II. jasno i glasno svima dovikuje: »Čovjek je prvi i temeljni put Crkve«⁶, ali i predmet njezine brige⁷. Pače, on sam sebe drži pastirom koji je »uzeo hodočasnički štap da budi i potiče savjest čovječan-

¹ To je vrlo značajno naglasiti, ako se zna da je 1900. godine bilo samo 13 demokratskih zemalja na svijetu, usp. M. NOVAK, *The catholic ethic and the spirit of capitalism*. The free press, New York, 1993., str. 10.

² Usp. *Isto*, str. 13.

³ Tek od vremena Pija XII. Crkva započinje sa simpatijom gledati na demokraciju. Njegova *Božićna poruka* 1944. je posvećena *demokraciji* kao obliku vladavine »koja se mnogima čini kao naravni zahtjev što ga i sam razum uvida«, PIO XII., *Radiomessaggio del Natale, 1944.*, 7, u: I. GIORDANI (a cura di), *Le encicliche sociali dei papi*, Roma, 1956., str. 803.

⁴ PAVAO VI., *Populorum progressio* (dalje PP), br. 14.

⁵ PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi* (dalje EN), br. 29.

⁶ IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis* (dalje RH), br. 14; *Centesimus annus* (dalje CA), br. 53.

⁷ *RH*, br. 13.

stva na opsluživanje i istinsko ostvarivanje *prava čovjeka*, jer u igri je sama njegova veličina«. ⁸

Tako je poslanje Crkve u svijetu postalo dijelom njezina evanđeoskog poslanja koje »iako religioznog značenja, a ne socijalnog ili političkog, ne može a da ne promatra čovjeka u njegovu sveukupnom bitku«. ⁹

Time nauk o čovjeku i pravednom društvu postaje *sastavni dio crkvene pastorizacije*, preko čega se kršćanstvo očituje u svijetu i u njega unosi božansku istinu i evanđeoske vrednote. ¹⁰

Iako se to nama danas čini sasvim naravnim i nimalo izazovnim, ipak ta svijest u Crkvi nije bila tako jasna sve do nastupa modernih vremena. Trebamo se samo prisjetiti 1790., kad je Papa Pio VI., na tajnom konzistoriju u ožujku te godine osudio *Prava čovjeka i građanina* što su bila objavljena u Parizu samo šest mjeseci prije, kao »*užasan zločin*«. ¹¹

Stoga i naša Crkva danas treba i mora pronaći načine i putove da se približi čovjeku, da promiče njegova prava i dostojanstvo, tj. da postane *Crkva učiteljica i osloboditeljica*.

1. Izazovi današnjeg društva

Društveni odnosi u suvremenom demokratskom svijetu su jako umnoženi zbog lakoće i brzine prijevoza i društvenih sredstava komuniciranja. Istodobno ti odnosi postaju sve složeniji i silnom snagom djeluju na pojedince, društvene skupine i na čitave narode. No, time se stvaraju i novi i različiti načini života i društvenih aktivnosti koje su u prošlosti bile sasvim nepoznate. ¹²

U demokratskom društvu ti međusobni i međunarodni odnosi se povećavaju, jer u njegovu temelju stoji *zakon slobode i priznavanja ljudskog dostojanstva i čovjekovih prava*.

To je za Crkvu jasan »znak vremena«, ali i znak ambivalentnosti, jer današnji čovjek ima bezbroj mogućnosti i rizika u svojem razvoju, u svojem ljudskom dostojanstvu. Moderan, demokratski čovjek teško ili nikako ne prihvaća istine

---

⁸ IVAN PAVAO II., *Govor diplomatskom zboru u Kinsasi*, 4. svibnja 1980., u *L'osservatore romano*, 5/6. svibnja 1980.

⁹ IVAN PAVAO II., *Govor u Puebli; Sollicitudo rei socialis* (dalje SRS), br. 1.

¹⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Varcare la soglia della speranza*, Mondadori, Milano, 1994., str. 215–220.

¹¹ *Communicamus Vobiscum*, Allocutio habita in Concistorio Decreto a S. D. nostro PIO PP. VI, die 29 martii 1790. Collectio brevium atque instructionum Sanctae Sediis apostolicae de calamitatibus Ecclesiae Gallicanae. Tomus I, Roma, 1797.

¹² Usp. *Gaudium et Spes* (dalje GS), br. 25.

odozgora, već samo one koje su mu bliske, koje mu nešto znače i koje promiču njegovu slobodu i dostojanstvo. Stoga se i crkva nalazi u situaciji *tržišne privrede*, tj. i ona mora svoj polog vjere iznositi tako da današnjem hrvatskom čovjeku bude razumljiv, prihvatljiv i biran. U tome joj može doći nadahnuće od Ivana Pavla II., tj. iz njegova govora na II. vatikanskom saboru u okviru diskusije o predloženom nacrtu Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*: »... Crkva u predloženom Nacrtu nastupa kao ona koja svijet poučava... Tako se ona postavlja iznad svijeta kao ona koja poučava i traži da joj svijet bude podložan. No, već bi na samom jeziku teksta svijet morao znati da ga mi ne poučavamo odozgor, nego da s njim skupa tražimo časno i odmjereno rješenje za teške egzistencijalne probleme današnjega čovjeka. Nije riječ o tome da istinu već imamo, nego o tome kako će je svijet sam pronaći i usvojiti. Svaki učitelj koji poznaje svoju struku zna da najbolje poučava na *heuristički način*. Ta bi metoda bila vrlo prikladna za shemu. Ona s jedne strane isključuje sve ono što otkriva *crkveni* mentalitet, svu onu ku-knjavu nad očajnim stanjem u svijetu, svu onu sklonost Crkve da sve ono što je dobro u svijetu rado pripiše samoj sebi, i ono dokazivanje svoje naklonosti prema svijetu – na papiru. Sve je to zapreka jednom dijalogu sa svijetom... Heuristička metoda nastoji partnera voditi snagom njegovih vlastitih argumenata.«¹³

Moderno suvremeno društvo, prema kojemu teži i Hrvatska, temelji se na ispravnoj ravnoteži triju područja ljudskog života: političkog, ekonomskog i moralno-kulturnog. Ta razvnoteža se uspostavlja tako da nitko ne smije biti pripadnik svih triju sustava, već samo jednoga, u nastojanju da jedan sustav ne ovlada drugima. Taj sustav sociolozi različito nazivaju: *mješovita ekonomija*, *kapitalistička demokracija*, *demokratski kapitalizam*, ili, kao što je to učinila Njemačka, *socijalna tržišna privreda*.¹⁴

Svakako, Crkva svoje sudjelovanje u takvom društvu i promicanje čovjeka mora tražiti u *moralno-kulturnom* sustavu, naglašavajući i braneci vrijednost i dostojanstvo ljudske osobe, njezinu religioznu dimenziju i slobodu. U demokratskom društvu religija postaje najvažnijom snagom za život naroda, jer je ona uvijek kritična prema postojećem. Naime, religija uvijek nastoji građane izbaciti iz ovozemnog u transcendentno, a to je uvijek iznad kontrole države, podvrgava ih Božjem sudu i usmjerava prema besmrtnosti. S tog gledišta religija nikad ne smije postati državni instrument, niti njezin stup. Religija je uvijek sama u sebi nezavisna, jer posjeduje svoj vlastiti unutarnji cilj djelovanja. Stoga ona i mora biti odvojena od države.

Zanimljiva je činjenica da je religija danas najjača u SAD-u, a pobožnost je veća čak i od pobožnosti u zemljama Trećeg svijeta.¹⁵ To je plod demokratskog

¹³ *Die Autorität der Freiheit*, Band III., München, 1967., str. 19–20.

¹⁴ M. NOVAK, *N. dj.*, str. 223–224.

¹⁵ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 55.

duha, zalaganja svećenika, redovnika, sveučilišnih profesora, socijalnih radnika i pisaca koji su u američko društvo i javni život uspjeli unijeti religiozna i moralna načela. Američka Crkva je davno napustila ideju bijega i osude svijeta i započela je s njim dijalog i suživot, unoseći u njega sustavno vrednote evanđelja. Inspirirana sv. Ivanom »Bog je tako ljubio svijet da je dao svojega jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje«, ta Crkva je shvatila da postoji iskonska dobrota u svakom biću i u svom događanju reda povijesti. U svemu treba gledati Božju nazočnost i puninu.

Moderno zapadno društvo se sve više usmjerava na čimbenike kao što su znanje, pronicavost, poduzetništvo i istraživanje. Ljudski kapital postaje sve više uzrokom narodnog bogatstva, važniji i od samog prirodnog bogatstva, jer narod s ljudskim kapitalom može postati bogat i bez prirodnog bogatstva, a može biti siromašan imajući i najveća prirodna bogatstva. Najbolji dokaz za to je usporedba između Japana i Brazila. Sto četrdeset milijuna Japanaca živi na uskim otocima sa slabim prirodnim bogatstvom, a Brazil je teritorijalno puno veći i bogatiji po prirodnim bogatstvima. Ipak je Japan bogat, a Brazil siromašan. No, Japanci imaju sposobnost dobre organizacije, samodiscipline, naviku teškog rada, moć invencije, poduzetništva i kreativnosti, što im donosi veliko bogatstvo.¹⁶ Točno onda Papa kaže da je temelj modernog razvoja »sloboda osobe koja se izražava na ekonomskom području kao i na toliko drugih područja«.¹⁷

Ako je papa Leon XIII. bio nazvan *papom udruženja*, papa Ivan Pavao II. može biti nazvan *papom ekonomskog poduzetništva*,¹⁸ jer je pravo na osobnu ekonomsku inicijativu postavio u srž svojega društvenog nauka. Već je u enciklici *Sollicitudo rei socialis* naglasio to pravo, i to odmah iza prava na vjersku slobodu. To pravo je zasnovano na biblijskoj istini da je čovjek stvoren na *sliku Božju*. Svaka osoba je po tome *kreativni subjekt* što ga Bog poziva da postane njegov sustvoritelj na području ekonomije.¹⁹ Kreativnost tako za čovjeka postaje čin otkrivanja i razlučivanja Božjeg poziva. Papa tako stvara most između religije i ekonomije, što, svakako, nije bio slučaj u društvenoj znanosti prije njega.²⁰

Demokratsko društvo i ustroj vlasti gotovo je nemoguć i bez sociološke znanosti koja svojom sustavnošću, metodom i procjenama vlada modernim svijetom i čovjekom. Bez nje je nezamisliva ekonomija, politika, pa i etika i kultura.

¹⁶ Usp. *Isto*, str. 130.

¹⁷ *CA*, br. 32.

¹⁸ Usp. *Isto*.

¹⁹ *SRS*, br. 15; *CA*, br. 31.

²⁰ Usp. *Isto*, str. 106.

Tako u modernom društvu najznačajnija znanost postaje sociologija koja duboko utječe na moderan društveni razvoj. No, sociologija je opisna, a ne normativna znanost. Međutim, njezine statistike, činjenice i tvrdnje danas stvaraju običaje, mentalitet i gotovo su uvijek u korijenu društvenih zakona, posebice u demokratskim društvima gdje vrijedi načelo *većine*. A često je sve to u neskladu s etičkom, ideološkom ili religioznom normativnošću, što Crkvi i vjernicima može donijeti znatne teškoće.²¹

2. Čovjekovo dostojanstvo

Kršćanstvo je ne samo objava Boga čovjeku već i objava za čovjeka, jer čovjeku ono naviješta njegov vječni poziv, dajući mu tako svijest o besmrtnosti njegove duše.

To znači da je *besmrtnost* nešto osobno, jednako kao što je i osoban poziv, zalaganje i odgovornost ljudskog bića koje je pozvano na izgradnju i uređenje vlastitog života i postignuće vječnog cilja.

Tako se između vremena i vječnosti, između života i rada, između vjere u buduću život s Bogom, pojavljuje *nova vrednota*, do našeg vremena nezamisliva i neostvariva zbog autokracije države: *dostojanstvo čovjeka kao osobe*.

Valja posebno naglasiti da je to shvatio već Papa Lav XIII. u svojoj enciklici *Rerum novarum* koja ima dva osnovna načela koja će poslije i drugi pape razvijati, a to su: 1) *dostojanstvo ljudske osobe* na čemu se temelje čovjekova neotuđiva i nepovrediva prava i 2) uloga države jest *poštivati, braniti i promicati prava čovjeka*. Upravo razmišljajući o *nezasluženoj bijedi* siromaha i bijednika, ovaj Papa otkriva veliko čovjekovo bogatstvo: *neprocjenjivu vrijednost njegova dostojanstva kao osobe*.²²

Gotovo bismo mogli reći da je *lajtmotiv* prve socijalne enciklike slijedeći: radnik nije objekt posjedovanja, nije rob bez ikakvih prava, već je on čovjek, a time i *osoba*, tj. slobodno i odgovorno biće, a svi drugi, bilo država, bilo poslodavci i bogataši, moraju poštivati i promicati to njegovo osobno pravo i dostojanstvo. Kad se obraća moćnicima, Papa izričito kaže: »Moraju u njima (radnicima) poštivati dostojanstvo ljudske osobe koja je oplemenjena kršćanskim obilježjem«.²³

²¹ To je Crkvi u Italiji npr. donijelo silne teškoće 1974. kad je bio u pitanju *Referendum o pobačaju*, usp. F. BOLGIANI, *Lo »ieri« e il »domani« del cristianesimo nella realtà deli »oggi«* u: AA. VV. *Storia vissuta del popolo cristiano*, Torino, 1985., str. 1057.

²² Usp. F. BIFFI, *I diritti umani da Leone XIII. a Giovanni Paolo II.*, u: G. CONCETTI (a cura di), *I diritti umani, dottrina e prassi*, ed. AVE, Roma, 1982., str. 200.

²³ *Rerum novarum* (dalje RN), br. 17; svi citati socijalnih enciklika uzeti su iz M. VALKOVIĆ, *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, KS, Zagreb, 1991.

2.1. Temelji ljudskog dostojanstva

Osnovni temelj tog ljudskog dostojanstva počiva na njegovoj *slobodi*.²⁴ Ta sloboda se najbolje vidi u činjenici da čovjek ima osobno usmjerenje i osobnu odgovornost u odnosu na svoj poziv.²⁵

Ivan Pavao II. u katoličku misao unosi novi originalan pojam o slobodi: to je *uređena sloboda* (*libertas ordinata*). On taj pojam vjerojatno uzima iz kršćanske klasične znanosti o razboritosti (*recta ratio agendi*). Ta znanost, inspirirana Aristotelom, drži da razum mora biti vođen dobrom voljom. Ako želimo živjeti u istini, moramo je prije ljubiti, i to pozorno i ispravno. Slično je i sa slobodom. Ako doista želimo biti slobodni, onda naše strasti i želje moraju biti vođene dobro usmjerenom ljubavlju po unutarnjem zakonu naše ljudskosti. U tom smislu provođenje slobode postaje oblik poslušnosti istini, a za kršćane je istina objavljena u Isusu Kristu, Riječi Božjoj: »Poslušnost istini o Bogu i o čovjeku jest prvi uvjet slobode koji omogućuje čovjeku da uredi vlastite potrebe, vlastite želje i načine njihova zadovoljavanja prema opravdanoj hijerarhiji«. ²⁶ Tako se sloboda shvaća kao unutarnji oblik zakona, a slobodni čini su plod razuma, zakona, dužnosti i dobro izgrađene savjesti. Tu slobodu čovjek ostvaruje kao kreativan djelatnik i tako ostvaruje svoje vlastito ljudsko poslanje. Ta *uređena sloboda* vodi onda čovjeka u međuovisnost o drugima, a nikako u anarhiju, i stvara kulturalne različitosti, a nikako uniformiranost.²⁷ Kršćanin je uvijek u trostrukoj službi: u službi Božjeg kraljevstva, u službi zemaljskog života i u službi brata čovjeka. Kao takav on i posjeduje svoje četiri duhovne koordinate: 1) stvoren je za slobodu koja nužno uključuje odgovornost da preko slobode ostvaruje samoostvarenje; 2) budući da je stvoren slobodnim, nitko nema pravo, niti jedno društvo, da mu samovoljno suzuje ili uništava tu njegovu slobodu ako djeluje u skladu sa zakonom²⁸; 3) iako čovjek teži prema dobru, on je sposoban i za zlo²⁹ pa mu stoga treba određena kontrola i ograničenje (*uređena sloboda* – *libertas ordinata*); budući da je čovjek subjekt i Božjeg kraljevstva i zemaljskog društva, između njih postoji uzak odnos u kojemu je on uvijek subjekt.³⁰

Prva i temeljna ljudska sloboda je religiozna, a druga sloboda je ekonomska. Papa proglašava osnovnim ljudskim pravom i osobnu ekonomsku inicijativu.³¹

²⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Veritatis splendor* (dalje VS), br. 31.

²⁵ O dva osnovna koncepta slobode, europsko-latinski i anglo-američki, vidi u M. NOVAK, *n. dj.*, str. 93–99.

²⁶ *CA*, br. 41.

²⁷ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 113.

²⁸ Usp. *CA*, br. 42.

²⁹ Usp. *CA*, br. 25.

³⁰ Usp. J. BALOBAN, *Naviještanje socijalne misli i reevangelizacije*, u: *BS*, 1–2 (1992.) 123.

³¹ Usp. *SRS*, br. 15.

To pravo proizlazi od Boga Stvoritelja koji ga je utisnuo u svako ljudsko biće. Pače, to pravo osnovne ekonomske slobode i poduzetništva i jest bitan dinamizam modernog demokratskog društva. Taj dinamizam i proizlazi iz plodnosti ljudskog uma što mu ga je dao Stvoritelj. Ivan Pavao II. izričito kaže: »Ako je nekoć odlučujući faktor proizvodnje bila *zemlja* i kasnije *kapital*..., danas je odlučujući faktor sve više *sam čovjek*, i to njegova spoznajna sposobnost koja se očituje u znanstvenim spoznajama, njegova sposobnost za solidarnu organizaciju, sposobnost da uoči i zadovolji potrebe drugoga.«³²

Time Papa jasno kaže da u današnjem shvaćanju bogatstvo nije samo materijalno dobro, već je to prvotno *duhovni kapital*, a to je čovjekov um, znanje, stručnost, poduzetništvo, sposobnost organizacije, stvaranje udruženja i osobna inicijativa. Zapravo, invencija, strast za novim, za slobodom i za fleksibilnošću, postaju glavne poluge razvoja i bogatstva. Sva snaga visoko razvijenih zemalja se i sastoji u otkrivanju, inovaciji i invenciji. Glavne kreposti tih društava su kreativnost, kooperacija i sve druge kreposti koje teže za izgradnjom zajednice.³³

U tom smislu Papa i govori o katoličkoj etici kao o etici ljudske osobe koja je aktivna i kreativna, jer je pozvana da stvara, da pokazuje inicijativu i da prihvaća odgovornost za svoje djelovanje. »Sloboda savjesti i vjere... jest – kako je rečeno – primarno i neotuđivo pravo osobe; još više, može se reći da je ona, u mjeri u kojoj se odnosi na najintimniju sferu duha, temelj svim drugim slobodama.«³⁴ Negiranje religiozne slobode najviše osiromašuje čovjeka i društvo.

Stoga i mora postojati ekologija slobode kojoj treba posvetiti barem onoliko pozornosti koliko se posvećuje ekologiji zraka, vode i mora.

Nositelj čovjekove slobode je njegova *duhovna narav*³⁵ koja se najbolje uočava u sposobnosti *samosvijesti* i *samokontrole*, u svaćanju svoje opstojnosti i svojih ograničenja u ovom svijetu. Čovjek uočava i želju za općim dobrom kao vrhuncem svih nadanja i aspiracija čovječanstva.

Sva druga bića na svijetu to nemaju: životinja ne zna za razloge svojih čina. Pače, i samo ljudsko tijelo djeluje na načelu njemu urođenih zakona bez mogućnosti odluke ili odabira (krvotok). Samo duh zna da postoji, zna misliti, zna htjeti i voljeti i sam u sebi traži razloge svojih opredjeljenja i svojega djelovanja. Stoga je čovjekova *duhovna narav* temelj njegove slobode.

³² CA, br. 32.

³³ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 9–10.

³⁴ IVAN PAVAO II., *Poruka šefovima država o vjerskoj slobodi i o dokumentu iz Helsinkija*, (1. 9. 1980.), br. 5 u: M. VALKOVIĆ, *Sto godina...*, str. 465.

³⁵ Usp. P. DE LAUBIER, *Il pensiero sociale della chiesa cattolica, una storia di idee da Leone XIII a Giovanni Paolo II*. Massimo, Milano, 1986., str. 31–33. Autor, zapravo, razrađuje encikliku Leona XIII. *Libertas praestantissimum* (1888.).

To onda od čovjeka zahtijeva i da zna *zašto* tako radi, zašto se odlučuje, ljubi, istražuje i trpi. U tom *zašto* leži tajna ljudskog dostojanstva, tj. u njegovoj savjesti kao u korijenu njegove slobode.³⁶

Upravo ta svijest i samosvijest uzdižu čovjeka iznad svakog drugog bića na svijetu. Čovjek zna da nije pijesak na obali morskoj, pa makar svemir bio neizmjerljivo velik i pun raznih bića. Čovjek zna da svojim duhom nadilazi sve stvari, sve udaljenosti i sve prostore, jer im otkriva i formulira zakone, jer nadvladava snagu prirode, služi se njome, kroti je i primjenjuje onako kako to njemu odgovara.

Uz to, kršćanstvo čovjeku pruža i istinu da ta njegova pobjeda nad stvarima nije samo prolazna stvarnost, da on ne umire već mu objavljuje da ga Bog poziva na vječni život, jer ga je Bog stvorio i on ga poziva na sreću. Ta, »on je nas prvi ljubio« (1 Iv 10,19).

Pače, u objavi vječnog života kao osobne svrhe života svakoga čovjeka, kršćanstvo i naglašava ulogu osobne slobode čovjekove da se opredijeli za zakon *istine* duše i srca. Time je kršćanstvo srušilo staru vjeru u sudbinu, po čemu su našim životima i srećom ravnali hirovi bogova. Mi, snagom objave znamo da posjedujemo »slobodu djece Božje« (Rim 8,21; Gal 4,32), da smo stvoreni iz ljubavi za život u ljubavi i da živimo u istini, tj. u skladu s osobnim odnosom s osobnim Bogom.

2.2. Dostojanstvo ljudske osobe u društvu

Zbog tih istih razloga čovjek nije samo obična jedinka društva, barem od onog trenutka kad je Krist objavio osobni poziv svakom čovjeku na život istine i slave.

Vjera u tu istinu već ovdje na zemlji uzdiže čovjekovu *osobnost*, jer čovjek nadilazi sve strukture i sve mehanizme vanjskog svijeta. On se može, barem u svojoj savjesti, odupirati svakoj masovnosti, tehno-kraciji, fizičkom i moralnom nasilju i uživati slobodu u dubini svojega osobnoga ja.

Kršćanski humanizam naglašava činjenicu da je čovjek ljudskog i božanskog podrijetla, činjenicu da on nije sasvim autonoman već heteronoman, tj. činjenicu da čovjeka uvijek treba teonomno tumačiti.³⁷

Upravo na toj unutarnjoj činjenici se i temelji njegova sloboda i dostojanstvo i u društvenom, građanskom i političkom životu. Na osnovnoj postavci *osobnog odnosa s osobnim Bogom* razvio se sav kršćanski nauk o čovjekovim odnosima s društvom i s državom, kako je to krasno izrazio II. vatikanski sabor o ljudskoj osobi, njezinoj veličini, dostojanstvu i slobodi u društvenom životu.³⁸

---

³⁶ Usp. *VS*, br. 32–33; R. SPIAZZI, *Principi di etica sociale*, ESD, Bologna, 1989., str. 27–29.

³⁷ Usp. J. BALOBAN, *Ondje*, str. 119.

³⁸ Usp. *GS*, br. 12–17; *Dignitatis Humanae* (dalje DH), br. 1–3.

Čovjek je shvaćen kao osoba ne samo u *individualnom nego i u društvenom smislu*. »Tu se odmah uočava razlika u polazištu između socijalnog nauka Crkve i deterministički orijentiranih teorija o društvenom životu, bilo u izvornom Comteovu smislu (sociologija kao »physique sociale«) bilo u obliku marksističke ideologije (društveni život bitno kao »nadgradnja« gospodarskih procesa i struktura)«. ³⁹

Osnovna postavka je da je čovjek *individualna supstancija*, u sebi nedjeljiva i jedinstvena u svojoj opstojnosti. Budući da je razumske naravi, ona je ujedno i *osoba*, što znači individualna supstancija razumske naravi. Kao takva osoba ima vječno, tj. teološko usmjerenje: ona je pozvana na zajedništvo s Bogom. Sv. Toma izričito kaže: »Čovjek nije usmjeren na političku zajednicu po samome sebi, već po svemu onome što jest, što može i što ima, mora se usmjeriti na Boga«. ⁴⁰ I Drugi vatikanski sabor naglašava primat ljudske osobe, njezine slobode i dostojanstva u socijalnom životu. ⁴¹

Tako se razvio *kršćanski personalizizam* kojemu je glavne zasade dao sv. Toma Akvinski. ⁴² Svaki pojedinac se odnosi prema zajednici kao dio prema cjelini i po tome je podvrgnut cjelini. Međutim, čovjek *kao osoba* u sebi posjeduje život, dobra i vrednote koje nadilaze taj odnos podvrgnutosti. ⁴³ Iz toga proizlazi čovjekov unutarnji život, poziv, sloboda i osnovna prava, što, zapravo, pripada samoj njegovoj naravi.

Opće dobro, što je cilj društvene cjeline, nikad ne smije nadići ili povrijediti autentično *dobro* pojedinca, već treba zahtijevati suradnju od svih članova cjeline.

Kao takvo, opće dobro je u srži katoličke socijalne pravednosti. Socijalna pravednost omogućuje ljudima da međusobno dijele i razmjenjuju svoja dobra, a kad je to okrenuto prema čitavom društvu, ostvaruje se opće dobro. Ujedno je to i podjela onoga koji upravlja s onim koji je upravljani, tako da svatko dobiva svoj dio općeg dobra. Taj klasičan pojam, međutim, u demokratskim društvima mora pretrpjeti određene izmjene, jer u demokraciji građani nisu upravljani, već su oni ti koji biraju. Stoga taj pojam mora u sebe uključiti poštivanje osobne slobode i raznih udruženja po načelu *supsidijarnosti*. Ono mora uključiti istodobno dostojanstvo svake pojedine slobodne osobe i društvenu cjelinu kao takvu. To načelo danas konkretno znači da ono nužno uključuje: dobre ceste, dobru i ne skupu

³⁹ M. VALKOVIĆ, *Društveni nauk Crkve, narav, aktualnost i problematika*, u: *Bogoslovska Smotra* LXII/1-2 (1992.), 13-14.

⁴⁰ *Teološka suma*, I-II, q. 21, a. 4, ad 3.

⁴¹ Usp. GS, br. 12-17; DH, br. 1-3.

⁴² *Teološka Suma*, II-II, q. 64, a. 2.

⁴³ *Isto*, I-II, q. 21, a.4, ad 3.

zdravstvenu zaštitu, nisku inflaciju, dobru opću naobrazbu, mogućnost rada za sve i dobro utvrđen državni budžet.⁴⁴

Jacques Maritain nudi *cjelovit humanizam*⁴⁵ kao pravo rješenje za apstraktni idealizam i materijalizam i naglašava da je čovjek onaj koji posjeduje svoju duhovnu puninu, svoju osobnost koja se treba pojedinačno i skupno ostvarivati na zemlji. Taj humanizam je potreban da čovjek razvije sve svoje originalno naravne sposobnosti, svoje kreativne snage na području kulture, duhovnosti i ljudske civilizacije tako da upotrijebi snage fizičkog svijeta kao oruđa svoje slobode. To je *planetarni humanizam* o kojemu govori i Pavao VI. u enciklici *Populorum progressio*, čiji je objekt »razvoj čitava čovjeka i svih ljudi«. ⁴⁶

Čovjek je i *slika Božja*⁴⁷ i *Božje dijete*. Ujedno je i *brat* za kojega je Gospodin Isus Krist umro i uskrsnuo. U tom smislu osoba ima svrhu sama u sebi i nikad ne smije biti svedena samo na oruđe i ne može služiti svrsi ljudskoj kao ostala stvorenja, bilo da je riječ o društvu ili političkoj zajednici. Čovjek je jedino stvorenje na zemlji koje je Bog želio samo za sebe.⁴⁸

Kad razmišlja o osobi, Ivan Pavao II. je najprije promatra u dostojanstvu rada⁴⁹, zatim je promatra u njezinoj aktivnosti u obliku kreativnog subjektiviteta i prava na osobnu inicijativu.⁵⁰ U enciklici *Centesimus Annus* on ide korak dalje: svaki je čovjek stvoren na sliku svojega Stvoritelja da bi i sam bio sustvoritelj u izgradnji ljudske zajednice i bolje budućnosti svijeta. To je čovjeku ujedno poziv, a u kršćanstvu je i samo značenje poziva uvijek dinamičko i aktivno: svaki je kršćanin pozvan da postane kao Bog, jer je stvoren na njegovu kreativnu sliku.

Tako shvaćena ljudska osoba ima svoju univerzalnu i osobnu dimenziju. Svi ljudi imaju istog Stvoritelja, isto usmjerenje i istu narav i svi su pozvani da postanu ono što moraju biti: *kreativna Božja slika*. Istodobno imaju i iste slabosti po svojem rođenju, trpljenju, bolesti i smrti. Upravo sve to treba postati temeljem ljudske *solidarnosti*. Gledajući, pak, pojedinačno na čovjeka, svaki je rođen od jedne žene, svaki ima svoju posebnu kulturu i tradiciju, svaki ima i svoje posebno mjesto u životu i svijetu, svaki posjeduje svoje osobno dostojanstvo, svoj ži-

⁴⁴ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 83.

⁴⁵ Hrv. prijevod J. MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, KS, Zagreb, 1989.

⁴⁶ *PP*, br. 42.

⁴⁷ To je i glavna postavka *Katekizma Katoličke Crkve*, br. 1701.–1705. O čovjeku kao o *slici Božjoj* postoji i obilna literatura: I. SANNA, *Immagine di Dio e libertà umana*, Roma, 1990.; A. DANESE (a cura di), *Persona e sviluppo. Un dibattito interdisciplinare*, Bologna, 1991.; AA. VV. *L'etica fra quotidiano e remoto*, Bologna, 1984.

⁴⁸ Usp. *GS*, br. 24.

⁴⁹ *Laborem exercens* (dalje LE).

⁵⁰ *SRS*, br. 15.

votni poziv i vlastito usmjerenje. No, svaki ima i sposobnost istraživanja i odabira, a po sposobnosti spoznaje i ljubavi svaki je prava Božja slika.⁵¹

Stoga osoba, svaka osoba, i ona najjadnija, posjeduje sama u sebi svoje dostojanstvo koje nitko ne smije negirati i oduzimati, već svatko mora poštivati i promicati.⁵²

Čovjek je po svojoj naravi i *društveno biće*. To je njegovo *naravno* usmjerenje da se udružuje i živi u zajednici. Sama povijest ne poznaje nikad čovjeka pojedinca, već uvijek čovjeka u nekakvoj zajednici. I Biblija nam govori da čovjek nije bio sretan dok je bio sam i Bog mu je stoga i dao družicu (usp. Post 2,18-23).

Ta čovjekova prirodna težnja za udruživanjem izrasta iz dvije potrebe: a) *potrebe za uzajamnom pomoći*, ako je osoba, sama za sebe, nesposobna da zadovolji sve svoje potrebe, (udruživanje iz nužnosti); b) *potrebe da stupa u kontakte i komunicira sa sebi sličnima*. Čovjek uviđa da su drugi njemu jednaki, da su iste naravi i istih želja i da može nešto reći ili pomoći (zajedništvo iz prijateljstva).

Čovjeku je potrebna zajednica posebice za njegov duhovni, kulturni i religiozni razvoj. Za taj razvoj posebno se brine obitelj, narod, država i Crkva. Stoga se i može ustvrditi da samo po društvenoj strukturiranosti čovjek može u potpunosti razviti svoju osobnost onako kako mu to narav traži.⁵³

No, ta naravna težnja za zajedništvom može biti ometana ljudskom *sebičnošću* koja je uvijek u suprotnosti sa solidarnošću i sa zajedništvom. To može dovesti do kriza u društvu, do izolacija, do suprotstavljanja i do raznih nemira. U pravom društvenom poretku osnovno načelo bi trebalo biti *dobro svih osoba*, tj. članova, čemu bi trebalo podrediti posjedovanje i uporabu svih stvari.⁵⁴

Najznačajniji put zajedništva i suživota je *međusobni dijalog*, krepost koju je nada sve cijenio Papa Pavao VI.⁵⁵ Dijalogizirati znači drugoga slušati, s drugim razgovarati, suglasiti se u onome što je zajednička vrednota i nastojati je ostvarivati. Stoga je dijalog *krepost slušanja i govorenja* i ima ulogu posrednika za uzajamno razumijevanje u korist i rast zajednice, za nadilaženje nesporazuma, za ostvarenje *općeg dobra*. Kroz dijalog se može i mora postići i mir na svim razinama: međusobnim, međuzajedničkim i međunarodnim.⁵⁶

⁵¹ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 171.

⁵² To posebno ističe PAVAO VI. u svojem govoru generalnom tajniku OUN-a, 5. veljače 1972.; usp. F. BIFFI, *n. dj.*, str. 220.

⁵³ Usp. G. GAZZONI, *Morale sociale*, PIEMME, Casale Monferrato, 1991., str. 44-45.

⁵⁴ GS, br. 12.

⁵⁵ Usp. PAVAO VI., *Ecclesiam suam*, in AAS (1964.), 609-639.

⁵⁶ Usp. GS, br. 92.

2.3. *Solidarnost naravi i milosti*

Čovjek je, dakle, prema kršćanskom shvaćanju, uzdignut do visina osobnog odnosa s osobnim Bogom u Kristu. Pače, svaki je čovjek već od svojega začeca u osobnom odnosu s Isusom Kristom: »To je čovjek u svoj punini otajstva kojemu u Isusu Kristu postade sudionikom, otajstva u kojem svaki... postaje sudionik od samog časa svojeg začeca pod srcem majčinim«. ⁵⁷ Sam Bog nije htio da čovjek ostane izoliran i zatvoren u svoj krug opstojnosti. Za svoj puni razvoj čovjek treba društvo. ⁵⁸ Po kršćanskom shvaćanju »nitko nije otok« (T. Merton) i svatko ima i dužan je imati međuljudske i međudruštvene odnose. Ta i sam susret i dijalog s Bogom se zbiva u ljudskom društvu u Crkvi.

Stoga kršćanstvo i naglašava da postoje dva temeljna načela ljudske i kršćanske solidarnosti: *načelo naravi i načelo milosti*.

Po načelu *naravi* postoji općeljudska solidarnost svih rasa i naroda i po njemu su svi isti. Po svojoj naravi, ljudi su društvena bića i potrebni su jedni drugima zbog sudjelovanja u dobru, zbog uzajamne pomoći, zbog društvenosti svoje osobnosti. Knjiga Postanka nam to jasno govori: svi su ljudi dionici iste naravi, dostojanstva i odgovornosti pred životom, zlom i nadom u otkupljenje. Po Bibliji, svi ljudi u Adamu su jedno bez obzira na koliko se oni jedinki dijelili, jer su svi jednako stvorena bića koja se sastoje od *materije i duha*, tijela i duše, osjetila i razuma, strasti i volje, pa ma koliko svaki pojedinac bio različit, originalan i neponovljiv (Post 1,27; 2,7).

Na tu solidarnost naravi nadovezuje se po sv. Pavlu solidarnost milosti, (Ef 2,14; Rim 5,12) nova ljudska stvarnost koju je u duhovnom redu uspostavio Krist koji je postao *novi Adam* (1 Kor 15,45). On, zapravo, restaurira ⁵⁹ i skuplja sve ljudske snage koje su bile zlom raspršene i zamračene i vodi ih k jedinstvu u *dobru*, tj. prema *nebeskom kraljevstvu*, kako to on sam kaže (Mt 5,20; 7,21; 19,3).

To je najuzvišeniji plod Kristova otkupljenja kako su to često isticali oci Crkve, a što naglašava i II. vatikanski sabor kada predstavlja Krista kao načelo ponovnog ljudskog sjedinjenja i opće reintegracije svega stvorenoga. ⁶⁰

Toj općoj ljudskoj i kršćanskoj solidarnosti Krist svojim naukom daje još veću snagu. To je nauk o ljubavi prema bližnjemu, o pomoći, o dobroćinstvima, o oprostjenju što ga ljudi međusobno moraju provoditi kako bi ostvarili pravo bratstvo s Kristom.

⁵⁷ RH, br. 13.

⁵⁸ Usp. SRS, br. 34.

⁵⁹ O obnovi svega u Kristu vidi O. DA SPINETOLI, *Itinerario spirituale di Cristo*, Assisi, 1974., vol. II, str. 122–145.

⁶⁰ Usp. GS, br. 22, 32, 28–39.

Kršćanska slika o čovjeku uključuje i njegovu naravnu društvenost. Taj impuls naravi je i korijen svakog ljudskog društva. Najprije po svojim duhovnim moćima čovjek ima moć komunikacije i suživota s drugima, što druga bića nemaju. Zbog toga čovjek i ima zajednice i tvori različita društva koja se uvijek temelje na razumu i svijesti općeg jedinstva. To nam jasno pokazuju znanosti kao što su etnografija, povijest i kulturalna antropologija.

Čovjek po samoj svojoj naravi nastoji izraziti, pokazati samoga sebe i to je nastojanje ljudski duh ostvario jezikom kojim drugima kazuje svoje misli, svoje istine i svoje ljubavi, tj. objavljuje sebe samoga. Tako se može protumačiti i čovjekova urođena želja za suživotom i suradnjom s drugim ljudima, što se ostvaruje u procesu socijalizacije.

Svima nama je dobro poznato da u tom procesu socijalizacije postoje razna ograničenja, ali i teške povrede zbog ljudskog egoizma, jer je čovjek okrenuo načelo dobra i mnoge stvari radi samo iz vlastitog interesa.

Egoizam je najveća rana koja najviše pridonosi neredu i koja se odražava na svim područjima života: biološkom, seksualnom, kulturnom, psihološkom, pa čak i na duhovnom i religioznom, jer može prijeći u fanatizam i vjersku netrpeljivost.

Egoizam je, na žalost, naslijeđe svakog čovjeka, a može se povećavati tako da prerasta u oholost, zavist, požudu, prepotenciju, nepravdu, iskorištavanje drugih, a ponekad i u pravu zloću.

Evandjelje pak poziva i uči čovjeka da pobijedi samoga sebe, i to po ljubavi: da ljubi Boga iznad svega, tj. kao jedino i vrhovno dobro. Živo dobro, a sve druge ljude i stvari kao samoga sebe (usp. Mt 5,43; 19,19; 22,39; Rim 13,9; Gal 5,14; Jak 2,8).

Upravo to načelo *ljubavi* je nov i jedinstven Kristov nauk. Čovjek je pozvan da to opće načelo radikalno ostvaruje u sebi i u svojem svijetu i samo preko ostvarivanja tog načela ostvaruje se obnova svega u Kristu Otkupitelju i njegovoj milosti.

Stoga treba naglasiti da u kršćanstvu odnos osobe i društva proizlazi iz objektivne vizije čovjeka koji se shvaća kao osoba koja uvijek zadržava vlastitu i autonomnu vrijednost, pa i onda kad ulazi u društvo. *Čovjek je po svojoj naravi usmjeren na društvo, ali nije podvrgnut društvu u svojoj čitavosti.* Društvo, premda služi ostvarivanju viših ciljeva pojedinih članova, mora služiti čovjeku kao sredstvo ostvarenja njegova konačnog cilja. Zbog toga je kršćanski ideal – sklad društva, tj. usklađivanje svih odnosa i interesa za uzdizanje pojedinca i općeg dobra.

U tom svijetlu je i povijesno djelovanje kršćanstva, uz sve nedostatke i ograničenja, velika brana egoizmu, a osnaživanje zajedništva u Kristovoj ljubavi. Jasno da se ono ostvaruje najprije na etičko-religioznom području, ali se mora osje-

titi i na psihološko-socijalnom, pa čak i na političkom, ako ta ljubav zahvaća duhove i po ljubavi i solidarnosti nadilazi nejedinstva i egoizme.

Taj prijelaz s etičko-religioznog na socijalno-političko nije lagan i bezbolan. Pače, tu se najviše i lome koplja. No, to je ideal kršćanstva, to je sastavni dio Kristova nauka i Crkva ga se nikad ne može i ne smije odreći. Stoga ona stalno i poziva vjernike i sve ljude dobre volje da ga ostvaruju, jer se time postiže i pravednost i mir za sve ljude, narode i čitavo stvorenje.

3. Stvarno promicanje čovjeka

Po uzoru na Isusa Krista koji nije samo osnivač već i Gospodin Crkve, Crkva je svjesna da mora upotrijebiti sve svoje snage za promicanje integralnog razvoja svakog čovjeka,⁶¹ za obranu njegovih prava,⁶² za stvaranje humanijeg i pravednijeg društva.⁶³ U tom promicanju evanđelje uvijek ostaje čvrsto sidrište Crkve, evanđelje koje je poziva i izaziva na nesebično djelovanje, evanđelje koje je priziva na dubinsko poštivanje slobode savjesti i misli svakog čovjeka.

Ivan Pavao II. jasno govori: »Njezin je jedini cilj bila briga i odgovornost za čovjeka, kojega joj je povjerio sam Krist, za onoga čovjeka koji je, kako podsjeća II. vatikanski koncil, jedino stvorenje što ga je Bog htio radi njega samoga i za kojega Bog posjeduje svoj nacrt, tj. sudjelovanje u vječnom spasenju. Nije riječ o 'apstraktnu' čovjeku, nego o 'realnu', 'konkretnu' i 'povijesnu': riječ je o svakom čovjeku, jer svakoga obuhvaća otajstvo otkupljenja i sa svakim se Krist tim otajstvom zauvijek sjedinio. Slijedi da Crkva ne može napustiti čovjeka i da je taj čovjek prva staza, prvi put što ga Crkva mora prijeći vršeći svoje poslanje.«⁶⁴

3.1. *Moralno promicanje*

»Iskustvo posljednjih godina pokazuje da se svi mogući izvori i potencijali što su stavljeni čovjeku na raspolaganje, ako nisu *moralno usmjereni* i upravljani dobroti ljudskog roda, lako okreću protiv samog čovjeka te ga guše.«⁶⁵

Moralni je sustav, a zajedno s njim i kulturni, bitan za život društva i čovjeka. Taj sustav je nešto više od »ethosa«, jer on u sebi ima čitav kompleks društvenih vrednota po kojima se sav narod ponaša. Tu su sve navike naroda, ali i sve njegove institucije, kao što su crkve, škole, sveučilišta i veleučilišta, sredstva

---

⁶¹ Usp. *PP*, br. 14; *CA*, br. 46.

⁶² Usp. *SRS*, br. 33.

⁶³ Usp. *LE*, br. 1.

⁶⁴ *CA*, br. 53.

⁶⁵ *SRS*, br. 28.

društvenog priopćavanja i same obitelji. Sve te institucije, na ovaj ili onaj način, govore svim građanima kakvo jest ili bi trebalo biti njihovo vladanje. Stoga su te institucije bitne za ispravan razvoj i promaknuće čovjeka, jer one oblikuju ljudske karaktere, stvaraju svjesne i podsvesne želje, imaginacije, ali i strahove. Ukratko, stvaraju sve navike, ali i osjećaj za dobro i zlo. Moralni život, bilo pojedinca, bilo naroda, je uvijek dublji nego se to običnim okom može zamijetiti, jer se mnoge navike stvaraju već u djetinjstvu a i svaka generacija u svojem moralnom i duhovnom razvoju ovisi o onome što je primila od prijašnje.⁶⁶

Svi smo u prošlom socijalističkom sustavu baš na tom moralnom području užasno trpjeli i sanjali smo život i društvo koje će biti poštenije, pravednije i slobodnije. Sanjali smo o državi i institucijama koje će osloboditi naše stvaralačke snage i sposobnosti dobre refleksije, dobrog izbora i ispravnog moralnog ponašanja. Duboko u sebi i danas priželjkujemo život u sustavu naravne slobode, tj. pod takvim institucijama koje će ljudskoj duši dopustiti da se razvije i izrazi na sva tri područja života: političkom, ekonomskom i moralno-kulturnom.

Činjenica je da većina našega naroda nije živjela pod takvim institucijama i da one ni danas još nisu takve pa se i nameće kao prva dužnost svih, Crkve pogotovo, da najprije stvorimo i ozdravimo naše institucije koje će osloboditi i osnažiti stvaralaštvo svakog pojedinca. Mi, jednostavno, imamo pravo na institucije koje će promicati i omogućiti slobodno i odgovorno provođenje slobode savjesti, istraživanja istine i slobodnog izražavanja svojih misli. Istodobno imamo i drugu dužnost: da zbacimo sve institucionalne represije koje guše stvaralaštvo i odgovorno provođenje slobode.

Svjedoci smo činjenice kako to ide vrlo teško u nas, kao i u svim zemljama bivšeg socijalističkog sustava.⁶⁷ U nas je, čini se, pad užasnog komunizma stvorio kombinaciju demokratičnosti i nacionalnoga duha, posebno osnaženog ovim *Domovinskim ratom*. Za mnoge od nas demokracija je značila nestanak totalitarne države, a oživljavanje nacionalnog duha da nema više nasilne homogenizacije oko natpovijesne i mrske ideje *jugoslavenstva*. Tako nam se i sloboda ukazala kao divna i višestoljetna mogućnost da budemo ono što jesmo, da budemo ne samo osobno Hrvati, već i hrvatski narod koji stvara svoju slobodu i svoju slobodnu hrvatsku državu. Tako su nam demokracija i buđenje nacionalnog duha izgledali vrlo bliski i konačno ostvarivi. Ali ne ide onako kako smo se nadali. Tome ima, zasigurno, više uzroka.

Prvi razlog je, vjerojatno, u tome što je naše bivše društvo bilo strogo *državno kontrolirano* i u njemu nije bilo socijalne inicijative pojedinaca i građana. Ko-

⁶⁶ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 195-196.

⁶⁷ Usp. CA, br. 56.

munizam je sustavno razbijao unutarnju snagu i povjerenje ljudi jednih u druge svojim sustavom sumnje i sumnjičenja svega i svakoga. To je na nama svima ostavilo tragove, tako da nam i danas nedostaje socijalna inicijativa koja postoji jedino ondje gdje ljudi imaju povjerenja jedni u druge. U tom smislu nam nedostaje *spontanost i spremnost* da djelujemo brzo i odgovorno.

Drugi razlog je u tome što je bivše društvo razvijalo i dopuštalo *korupciju i nečasnu praksu* na svim razinama. Demokratski duh zahtijeva »visok stupanj časti, vladu stabilnosti i povjerenja«. ⁶⁸ Demokratsko društvo nužno traži jedan »viši moral«, veće uzajamno poštivanje, veće povjerenje. To se ostvaruje preko osobne inicijative i društvene odgovornosti, preko institucija ljudskih prava i poštivanja slobode unutar zakona. Stoga nam u ostvarivanju prave demokracije treba razviti »osnovne moralne kreposti, osjećaj osobne i građanske odgovornosti, navike inicijative i poduzetništva, prijateljstva i otvorenosti, naviku govorenja istine i korjenito odbacivanje duha zavisti«. ⁶⁹

Treći razlog tome je što je socijalizam stvorio ekonomski sustav zadovoljnija *osnovnih potreba*. Time je sustavno ponižavao čovjeka, jer su mu proizvodi bili bezlični i slabo opremljeni. Silio je čovjeka da mora čekati u redu da bi kupio ono čega je bilo, a ne ono što mu je trebalo. A sustavni nedostatak stvari na tržištu uništava *moralno dostojanstvo osobe*. Tako se u komunizmu izgubila i subjektivna moralna odluka, poštivanje pojedinca, a on je osoba koja djeluje i misli te je ujedno i društveni subjektivitet. Padom osobnog moralnog dostojanstva pao je i cjelokupan moral koji više nije usklađivao ponašanja ljudi, pa su i sve institucije društva postale obične grobnice. ⁷⁰

A čovjek je po svojoj naravi aktivna i kreativna osoba, sposobna za inicijativu i spremna na uzimanje odgovornosti te traži ostvarenje u životu u tri glavne institucije društva ili glavna područja života, politike, ekonomije i kulture, i to prema svojim sposobnostima i u svojoj punoj i odgovornoj slobodi. Bog je stvorio čovjeka slobodnim i tu mu slobodu nitko nema pravo oduzeti. ⁷¹

Stoga se je bojati da se i kod nas događa *poljski slučaj*. Naime, i Poljaci su proglasili demokraciju i tržišnu ekonomiju, priznali prava na privatno vlasništvo i privatnu inicijativu, ali se narod nije promijenio: nastavio je živjeti i misliti kao što je to činio u četrdeset godina komunističke vladavine. Narod je ostao pasivan i stalno čekao da država učini nešto.

---

⁶⁸ M. NOVAK, *N. dj.*, str. 225.

⁶⁹ *Isto*, str. 225.

⁷⁰ *Usp. Isto*, str. 108.

⁷¹ *Usp. CA*, br. 25.

3.1.1. Promicanje moralnih i društvenih kreposti

Narod koji se zadovoljava ovisnošću o državi, koji pokazuje malu ili nika-kvu inicijativu, čije su radne navike slabe i čija je temeljna čast (direktori, političari, radnici) sumnjiva, teško može pokrenuti pravu društvenu i ekonomsku obnovu. Uvođenje tržišne ekonomije i demokracije nužno traže *moralnu revoluciju*. Narod i pojedinci moraju se prestati shvaćati kao da su objekt države, već se svi moramo početi ponašati kao *kreativni subjekti*. U narodu je jednostavno nužno stvoriti nove navike koje će mu omogućiti da bira brzo, istinito i dobro. Te navike su: razmišljanje, razlučivanje, stvaralaštvo, poduzetništvo, strpljivost i umjerenost u svemu. Narod mora postati svjestan da njegovo blagostanje ovisi o ispravnom političkom poretku, o vladavini prava i o priznavanju osnovnih prava svakome čovjeku. Stoga je prelazak na demokratski način života prava moralna revolucija ili nije ništa.⁷²

Poznato je da je Ivan Pavao II. napisao svoju devetu encikliku *Centesimus annus* dvije godine poslije raspada socijalističkog društva i ekonomije te naglasio činjenicu da je socijalizam propao jer nije znao čovjeku udahnuti *ljubav i stvaralaštvo*, te dva osnovna zahtjeva ljudske duše, te tako stvorio ogromnu *duhovnu prazninu* u ljudima.⁷³ Ta je enciklika gotovo Papin odgovor na pitanja mnogih zemalja Trećeg svijeta i zemalja koje su izašle ispod komunističkog jarma te uspostavile demokraciju. One kao da pitaju: »Što nam je činiti poslije pada socijalizma? Što nam predlažete?« Posebice je zanimljiv br. 42 spomenute enciklike u kojem Papa odgovara na novonastalu situaciju. On traži društvenu strukturu koja mora biti sastavljena od slobodne ekonomije, slobodnog političkog sustava i cjelokupne slobodne kulture. Opredjeljuje se za demokraciju i za kapitalizam, ali ispravno shvaćen.

Za Ivana Pavla II. filozofija i teologija se susreću u antropologiji stvarne opstojnosti ljudske osobe. Filozof u čovjeku gleda »čovjeka stvaratelja« (homo creator), a teolog u njemu vidi »sliku Božju« (imago Dei). Čovjek stvaratelj (filozofija) je sazdan na slici Boga stvoritelja (teologija) i od njega je primio neotuđivo pravo na kreativnu inicijativu. Tako Ivan Pavao II. stvara okvir za cjelokupan društveni sustav u kojem će uvijek na prvom mjestu biti čovjekovo dostojanstvo po kojem čovjek ima pravo na stvaranje, invenciju i poduzetništvo. Pače, sloboda se najbolje i pokazuje u ljudskom *stvaralačkom subjektivitetu*, a sama se od sebe proširuje na područje savjesti istraživanja i stalnog djelovanja. Gotovo bi se moglo ustvrditi da su sloboda i stvaralaštvo izjednačeni. A sloboda kao takva nikad

⁷² Usp. *Isto*, str. 108.

⁷³ Usp. *CA*, br. 24.

nije sama sebi svrhom, već nam je darovana za nešto, ona mora biti uređena nečim i od nekoga (*libertas ordinata*).

Tako i društveni sustav, samo ako je slobodan, može građanima udahnuti duh odgovornosti i dužnosti, te dvije osnovne moralne kategorije. Ispravan poredak, pak, treba biti sastavljen na osnovi razuma i međusobnih usklađenja u kojima ne mora uvijek i sve biti propisano jer bi svima trebalo biti na srcu opće dobro. Ipak se uvijek traži određena vrsta reda (uređena sloboda). Taj poredak koji se postiže kroz međusobna usklađenja nagona u društvenoj prilagodbi i teži za kooperacijom, neki nazivaju *katalaksijom*, što je, zapravo ideal društva.⁷⁴

Papa jasno razlikuje područje socijalnog od područja državnog, područje djelatnosti građana od područja koje pripada vladi. Ujedno naglašava važnost ujedinjenja i povezanosti slobodnog rada i djelovanja, građanske inicijative i slobodnog udruživanja.⁷⁵

U srži se Papa poziva na dvije glavne ideje koje je zapadna civilizacija poprimila od kršćanstva, a te su: 1) svaka je osoba pozvana da ovozemaljsko kraljevstvo što više upriličuje kraljevstvu Božjem; 2) svaki, pa i najmanji, čovjek je dragocjen u Božjim očima i stvoren je na njegovu sliku.⁷⁶

Stoga bi prvi put Crkve i njezina djelovanja u novim društvenim okolnostima morao ići za moralnom obnovom i promicanjem duha odgovornosti i stvaralaštva. Svima nam je poznato da ljudske ambicije mogu ići preko svakog ograničenja. Upravo te ambicije za boljim, ljepšim, pravednijim, samostalnijim, stvaralaštvom moramo poticati među našim vjernicima i svim ljudima dobre volje.

U narodu treba buditi svijest i nadu da nam budućnost nije ograničena i uvjetovana sadašnjim stanjem, već da je *otvorena* mogućnost koja ovisi o nama i našem djelovanju, našim sadašnjim opredjeljenjima. Ako želimo bolju i ljepšu budućnost, pravu promidžbu svakog čovjeka na svim područjima života, onda ta budućnost mora početi upravljati našim odlukama već danas. To je bitan oblik i ljudske i kršćanske nade.⁷⁷

Uz to je vrlo važno u narodu, uz tradicionalne kršćanske kreposti (stožerne i bogoslovne), razvijati i nove koje su nužne u izgradnji kršćanskog humanizma. Neke osobe, naime, posjeduju sposobnost poduzetništva i osobne inicijative, tako da im nisu potrebne stalne odredbe s vrha ili propisi zakona. A po staroj teološkoj postavci ako to obavljaju često i redovito, one stječu i *habitus* lakog i ispravnog provođenja tih kreposti.

---

⁷⁴ Usp. F. A. HAYEK, *The Mirage of Social Justice*, Chicago, 1976., str. 107–109.

⁷⁵ Usp. CA, br. 7; br. 49.

⁷⁶ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 107.

⁷⁷ Usp. AA. VV. *La speranza cristiana*, Città Nuova, Roma, 1988.

Između tih kreposti posebno bi trebalo promicati:

a) *duh osobne inicijative* u ljudskom djelovanju, kad ljudi sami odlučuju o vlastitim opasnostima i pogodnostima;

b) *duh poduzetništva i stvaralaštva*, posebice, ali ne samo, u ekonomiji, kako ne bismo samo čekali na druge ili isključivo na državu u stvarima i potrebama svagdanjeg života. Svaka osoba je stvorena na Božju sliku i svaka je pozvana da bude sustvoritelj, da pokazuje određenu imaginaciju i sposobnost samoodređenja. Taj duh poduzetništva se jača u životnim iskustvima koja se sastoje od uspjeha i neuspjeha;

c) *duh društvene suradnje*, jer je suradnja osnovni zakon slobodnog društva i slobodnih ljudi. Treba ljude naučiti da ne očekuju od države ili političkih stranaka da im govore što poduzimati, već da se moraju sami udruživati, surađivati i tako razvijati svoje vlastite sposobnosti i spretnosti;

d) *duh građanske odgovornosti*, po kojemu treba učiti ljude da oni nisu ničiji objekt, već subjekti i da se moraju zauzimati ne samo za osobno i obiteljsko već i za opće dobro;

e) *naviku* da kadšto treba djelovati kao *lojalna opozicija*, tj. djelovanje bez opstrukcije u onim slučajevima u kojima se ne slažemo s većinom;

f) *duh kompromisa i praktičnosti* kad se s nekim ne slažemo, tako da se ne stvara neprijateljstvo;

g) *duh osobnog poštivanja* onih ljudi s čijim se mišljenjem ne slažemo;

h) *način lijepog govora* i kad smo ljuti i kad se nekome suprotstavljamo;⁷⁸

i) *stvaranje osobnih i zajedničkih planova* i programa, jer to daje smisao i vrijednost djelovanju.⁷⁹

3.1.2. Suzbijanje siromaštva i bijede

Uz to *moralno promicanje*, Crkva se posebice mora angažirati u suzbijanju *siromaštva i bijede* koji su usko povezani uz moralan život. Pavao VI. izričito kaže: »Suzbijati bijedu... znači unapređivati, zajedno s poboljšanjem uvjeta života, ljudski i duhovni progres svijua.«⁸⁰

Američki biskupi izvrsno primjećuju da se sve ekonomske odluke u jednom društvu i državi moraju prosuđivati prema tome »što one čine za siromašne, što čine siromašnima i kako omogućuju siromašnima da učine nešto za sebe. Temelj-

⁷⁸ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 232-234.

⁷⁹ Usp. *PP*, br. 50.

⁸⁰ *PP*, br. 76.

ni moralni kriterij za sve ekonomske, političke i institucionalne odluke je sljedeći: sve to mora biti na službu *narodu, posebice siromašnima*«. ⁸¹

Siromaštvo je oznaka nerazvijene ekonomije i loših ekonomskih odluka, što stvara magičan krug gladi i moralne bijede. Najbolji pokazatelji toga u nas su porast uporabe droge, kriminala, rađanja bez braka, trudnoća maloljetnica, golem broj pobačaja ⁸² i puno rastava, a sve je to potencirano velikim brojem prognanika i izbjeglica, kao i nečasnim radom UNPROFORA.

To je pokazatelj i da su klasične moralne kreposti i kršćanske vrednote u opadanju i da hedonizam sve više uzima maha. Ako se s dobro programiranim radom i mjerama ne prekine taj krug tako da se razbije perverzni mehanizam u kojem bogati postaju svakim danom bogatiji, a siromašni svakim danom siromašniji, u našem narodu će se povećati nepravda, siromaštvo i bijeda, a mnogi će ostati lišeni nade. ⁸³ Stoga se ukazuje nužna potreba prave opće izobrazbe i odgoja, stvaranje institucija kojima se vjeruje, široka društvena potpora u širenju duha odvažnosti, nade i poduzetništva. Ivan Pavao II. kaže: »Danas je Crkva više no ikad svjesna da njezina socijalna poruka mora biti vjerodostojna više *djelatnim svjedočenjem* nego svojom suvislošću i nutarnjom logikom. I njezino opredjeljenje za siromašne proizlazi iz te svijesti... Ljubav Crkve prema siromasima, koja je od prvotne važnosti te pripada njezinoj trajnoj tradiciji, tjera je da se obraća svijetu u kojemu, usprkos tehničko-ekonomskom napretku, siromaštvo prijete da zadobije gigantske dimenzije«. ⁸⁴

3.2. Promicanje pravednog društva

»Ljubav prema čovjeku i, u prvom redu, prema siromahu u kojemu Crkva vidi Krista, konkretizira se u *promicanju pravde*... To će biti moguće ne samo posegnuvši za viškovima što ih naš svijet proizvodi u izobilju nego... mijenjajući stilove života, modele proizvodnje i potrošnje, ustaljene strukture moći koje danas vladaju društvom«. ⁸⁵

Ivan Pavao II. želi nov društveni poredak u kojem bi se ostvarila socijalna pravda za sve. Nositelj tog poretka mora biti djelatna osoba koja ima svoje neotuđivo pravo na ekonomsku inicijativu i na razvijanje svojih društvenih kreposti, od kojih je glavna poduzetništvo i stvaralačka snaga ljudskog duha. To pravo je

---

⁸¹ *Economic justice for all. Pastoral letter on Catholic Social Teaching and the U. S. Economy*, Washington, 1986., br. 24.

⁸² Prema izvješću o stanju i radu u zdravstvu Republike Hrvatske u 1993. godini bilo je 31.239 abortusa, a među njima je bilo dosta abortusa kod maloljetnica (njih 99), usp. *Slobodna Dalmacija*, 12. prosinca 1994., str. 6.

⁸³ Usp. *SRS*, br. 13.

⁸⁴ *CA*, br. 57.

⁸⁵ *CA*, br. 58.

osobi dao Bog Stvoritelj kad je čovjeka stvorio na *svoju sliku* i pozvao ga na suradnju.

S obzirom na *društvenu pravednost*, danas postoji pravi paradoks u svijetu. S jedne strane, nikad se više o njoj nije govorilo, pisalo, i nikad toliko nije bila snaga željnih da se ostvari na čitavom svijetu, a s druge strane, postoje toliki antagonizmi i podjele između sjevera i juga, istoka i zapada koji izgledaju nepremostivi. Svemu je razlog nesklad proizvodnje i raspodjele zaliha i dobara nužnih za razvoj. To je stanje nepravde i grijeha u kojem nema gotovo nikakvih etičkih vrednota.⁸⁶

Socijalna pravda je, zapravo, moderan oblik stare kreposti pravednosti. Nju zajedno izgrađuju i autoritet i sami građani, ako su slobodni da se udružuju kako bi skupa mijenjali društvene institucije na bolje. Stoga se ona u demokratskom društvu pokazuje u aktivizmu i dobroj organizaciji.

Njezino ostvarivanje je i izgrađivanje tvornica u siromašnoj zoni, zalaganje za prava radnika kad su ugrožena, organiziranje skupina »za život« i za slobodu zbora i govora.⁸⁷

Američki biskupi su već davno izjavili: »Osnovna pravednost zahtijeva uspostavu minimalne razine sudjelovanja u životu ljudske zajednice za sve osobe.«⁸⁸

Kad Crkva govori o pravednosti, uvijek je temelji na biblijskoj i evanđeoskoj postavci i uvijek se nadahnjuje tim svojim nepresušnim vrelom. Ona je svjesna da Bog koji se objavljuje čovjeku kao milosrdan, pravedan i vjeran posjeduje i društveni plan što ga želi ostvariti u svijetu. To jasno pokazuje Savez po kojemu se Izrael mora pokazati kao model pred svim narodima zemlje.

Kroz čitavu povijest Izraela proroci osuđuju povredu pravednosti, i to na osnovi Saveza. Uz to, kad govore o budućem Mesiji, nazivaju ga pravednim kraljem, a njegovo kraljevstvo opisuju kao kraljevstvo pravde i mira. Izaija ovako kaže: »Gle, u dan kad postite poslove nalazite i na posao gonite radnike svoje... Ovo je post koji mi je po volji: Kidati okove nepravedne, razvezivat spona jarmene, puštati na slobodu potlačene, slomiti sve jarmove; podijeliti kruh svoj s gladnima, uvesti pod krov svoj beskućnike, odjenuti onog koga vidiš gola i ne kriti se od onog tko je tvoje krvi... Pred tobom će ići tvoja pravda, a slava Jahvina bit će ti zalaznicom... Ukloniš li iz svoje sredine jaram, ispružen prst i besjedu bezbožnu, dadeš li kruh gladnome, nasitiš li potlačenog, tvoja će svjetlost zasjati u tmuni, i tama će tvoja kao podne postati, Jahve će te vodit bez prestanka« (Iz 58,3.6-11).

⁸⁶ Usp. M. CAZZOLI, *Giustizia*, u NDTM, str. 498-517.

⁸⁷ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 78.

⁸⁸ *Ondje*, br. 77.

Kad je riječ o društvenim nepravdama bilo kakve vrsti, posebice prema siromasima, te su nepravde izravno protiv Boga i on će biti taj koji će ih kazniti. Stoga su ne samo krivi kult i idolatrija objekt Božje srdžbe i osude već i politički i socijalno-ekonomski život.

U tom smislu pravednost je djelo samog spasenja Božjeg prema svojem narodu, a i odgovor naroda u odnosu prema Bogu. Nepravde koje proizvode potlačivanje slabijih, drže se uvijek izdajom Saveza s Bogom.

Posebice treba naglasiti da je prava pravednost dati pravdu potlačenom i siromahu. Kralj Mesija, potpuno pravedan, bit će branitelj siromašnih i potlačenih i on će ostvariti pravu pravednost: »Dijete nam se rodilo, sina dobismo; na plećima mu je vlast. Ime mu je: Savjetnik divni, Bog silni, Otac vječni, Knez mironosni. Nadaleko vlast će mu se sterat, i miru neće biti kraja... učvrstit će ga i utvrdit u pravu i pravednosti, odsada i dovijeka« (Iz 9,5-6).

»Na njemu će duh Jahvin počivat, duh mudrosti i umnosti, duh savjeta i jakosti, duh znanja i straha Gospodnjeg... neće suditi po viđenju, presuditi po čuvenju, već po pravdi će suditi ubogima i sud prav izricat bijednima na zemlji. Šibom riječi svoje ošinit će silnika, a dahom iz usta ubit bezbožnika. On će pravdom opasati bedra, a vjernošću bokove« (Iz 11,2-5).

U biblijskom shvaćanju, siromah (anaw) je *zgrčen*, tj. onaj koji je pritisnut bogataševom moći ili joj je izložen jer je bez obrane.⁸⁹ A i onda, kao i danas i uvijek, bilo je udovica, stranaca i razne sirotinje. Bog je uvijek na strani siromaha, pa bio on dobar ili loš. Zao čovjek je onaj koji čini da čovjek takav postane, jer se suprotstavlja Božjem kriteriju milosrđa, pravednosti i vjernosti.

Siromah, jednako kao pobožnik i pravednik, očekuje spasenje Božje i nikad neće postati sam tlačitelj i tražiti vlast nad drugima.

Ta pravednost će se ostvariti u mesijanskim vremenima na zemlji, posebice pravednost za siromahe: »Evo po pravdi kralj kraljuje, po pravici vladaju knezovi... pokvarenjaka neće više zvati plemenitim, varalicu neće više držati odličnikom« (Iz 32,1.5).

Značajno je da i Krist svoje djelovanje usko povezuje uz takvu pravednost. On u sinagogi u Nazaretu čita i tumači proročanstvo iz Izaije 61,1-2 i svečano ga primjenjuje na sebe: »Danas se ovo Pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo« (Lk 4,21).

Taj Izaijin tekst je navještaj spasenja potlačenima, bijednima, utamničenima i robovima. Sam Duh Sveti je na njega izliven da obavi to proročko i kraljevsko djelo. I iako tekst ima personalističku i eshatološku perspektivu, ima i jasnu i so-

---

⁸⁹ Usp. W. GESENIUS, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, 1976., str. 776.

cijalnu konotaciju, jer osuđuje postojeću socijalnu stvarnost i pretvara je u ispravno stanje. Isto vrijedi i za blaženstva po Luki (Lk 6,20-26), jer su ona upućena siromasima. I u Ivanovim poslanicama Isus govori da se njegovo mesijanstvo ostvaruje preko navještaja spasenja i oslobođenja baš siromasima.

U Djelima Apostolskim novo se kraljevstvo pokazuje u životu prve Crkve u Jeruzalemu. Taj se život ostvaruje u bratskom duhovnom zajedništvu što ga proizvodi vjera u uskrslog Krista i u Duha Svetoga koji stvara nove odnose i nove strukture sudjelovanja i na socijalno-ekonomskom području što se ostvaruje kroz zajedništvo svih materijalnih dobara: »Među njima, dakako, nitko nije oskudijevao, jer bi svi posjednici zemljišta i kuća to prodavali te novac od prodanih stvari donosili i stavljali pred noge apostolima. Tada se dijelilo svakom pojedincu prema njegovim potrebama« (Dj 4,32-35).

Uloga apostola je od vrlo velike važnosti i ne sastoji se samo u svjedočenju Uskrsnuća već i u odgovornosti za materijalna dobra zajednice, posebice onih siromašnijih. Kad im ovaj drugi teret postaje pretežak, osnivaju red đakonata upravo za tu djelatnost (Dj 6,1-7). Sam sv. Pavao organizira skupljanje među grčkim kvama za crkvu u Jeruzalemu (Gal 2,10).

U govoru o posljednjem sudu Krist u potpunosti potvrđuje tu socijalnu dimenziju kršćanstva. U kraljevstvo Božje ulaze oni koji se stvarno angažiraju u pomaganju malenima, siromasima, potlačenima, patnicima, zatvorenicima. Pače, tko njima pomaže, pomaže samome Kristu, jer se on s njima identificira (Mt 25,31-46).

Tema o Božjem kraljevstvu, kao i prisporodobe koje ga označuju, pokazuju nam posebnu Božju logiku: to je logika služenja, darivanja i pravednosti prema svim ljudima, posebice prema potlačenima. Ta logika je sasvim suprotna logici zemaljskih moćnika koji vladaju i iskorištavaju narode. Isusov navještaj o blizini Božjeg kraljevstva zahtijeva od ljudi nove međuljudske odnose i odgovara logici utjelovljenja, muke i uskrsnuća Sina Božjega, a to je logika božanskog samodarivanja. Sve to ima vidljivu socijalnu dimenziju, čiji je znak i oruđe Crkva u čitavom svojem životu i ustroju, po svojim služenjima i karizmama (usp. Mt 5, 20-27; 20,24-28; Mk 10,41-45; Lk 16,16; 22,24-27; Iv 13,1-17).

Stoga treba naglasiti da kršćanska pravednost ima tri oblika:

– prvi oblik je usmjeren na materijalna dobra. To je tzv. *distributivna* pravednost koja daje svakome ono što mu pripada. Po njoj se izmjenjuje juridička pravednost sa stvarnom različitošću, jer se svakome daje prema njegovim sposobnostima i potrebama. U tom smislu svi ljudi imaju pravo na život, hranu, odjeću, stan, rad, slobodu, medicinsku pomoć, odgoj;⁹⁰

⁹⁰ Usp. *PT*, br. 11.

– drugi oblik uključuje pojam *personalne* pravednosti preko koje se ostvaruje dijalog, zajedništvo i razmjena među ljudima. Uzajamno priznavanje i prihvaćanje zbog samog ljudskog dostojanstva i osnovnih prava i dužnosti postaju temelji pravog i istinskog društva. To je, ujedno, i iskustvo kršćanske ljubavi kako svjedoči sv. Pavao: »Primajte jedni druge u svoje društvo kao što je i Krist vas primio u slavu Božju« (Rim 15,7);

– treći oblik se odnosi na stvarnu pravednost u svijetu u kojemu su nazočne nepravde i nasilja koja izazivaju kršćansku savjest.⁹¹

Stoga je pravednost u kršćanskom smislu svjesno zalaganje i nastojanje da se ostvare prava drugoga koji je oštećen. To je pravednost što je Bog daje »siromasima i udovicama«. To znači upisati se u Božju stranku i s njim djelovati i ostvarivati spasenje. U našem, pak, svijetu raznih nepravdi Crkva svjesno pravi izbor opredjeljenja za siromašne.⁹² To znači da onome tko je lišen svojih prava treba pomoći da ih upozna i ostvari, a nepravedniku treba pomoći da se obrati na pravednost.

Svakako valja naglasiti i to da kršćanstvo nikako nije protivno savršenstvu i da nije neprijatelj, već prijatelj i zagovornik dobra. Ono ipak traži i etiku u kojoj je razboritost izmiješana s ljubavlju, a stroga pravednost s milosrđem. Prava socijalna pravednost započinje uklanjanjem najprije *političke podobnosti i privilegiranih skupina* s ciljem da se uspostavi vladavina prava. I upravo to jest pravna država: *vladavina prava, a ne ljudi*.⁹³

J. Moltmann krasno tvrdi: »Kao što se priznaje ljudsko dostojanstvo sebi sličnima, tako treba stvarati i sačuvati i prava siromašnih, slabih i bolesnih u temeljima ljudskog pravnog poretka koji je usmjeren da traje u vremenu i osigura trajni mir«.⁹⁴

Zaključak

U novim društvenim okolnostima Crkva koja je nositeljica transcendentalnog, mora ostati vjerna svojem evanđeoskom poslanju: *svjedočenju istine o čovjeku i njegovu dostojanstvu*. Ona mora biti svjesna da je svako društvo, jednako tako i demokratsko, društvo ljudi koji su »grešnici i pravednici«, i da su strukture svakoga društva prožete grijehom. Istodobno se ljudsko društvo nikad ne smije izjednačiti s kraljevstvom Božjim na zemlji i Crkva ga mora trajno poboljšavati, unoseći u njega svjetlo evanđeoske istine i vjere.

⁹¹ Usp. CA, br. 18, 20; usp. G. GAZZONI, *N. dj.*, str. 79–80.

⁹² Usp. CA, br. 57, 58.

⁹³ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 175–176.

⁹⁴ J. MOLTSMANN, *La giustizia crea futuro*, Brescia, 1990., str. 56.

Imajući svoje sigurno sidrište u evanđelju i u nauku učiteljstva, Crkva uvijek mora imati proročku ulogu u društvu, nastojeći stalno promicati cjelovit razvoj čovjeka kao stvaralačke osobe koju je Bog stvorio na svoju sliku i darovao joj dostojanstvo sina. »Slijedi da Crkva ne može napustiti čovjeka i da je *taj čovjek* prva staza, prvi put što ga Crkva mora prijeći vršeći svoje poslanje... put što ga je zacrtao sam Krist, put koji nezaobilazno prolazi kroz otajstvo utjelovljenja i otкупljenja«. ⁹⁵

Na ovim našim hrvatskim prostorima i u ovom trenutku povijesti Crkva se mora zauzimati najprije za *moralno promicanje* čovjeka, propovijedajući i promičući sve moralne, posebice društvene kreposti, uz suzbijanje siromaštva i bijede i promicanje pravednosti i zalaganja za *pravedno društvo*. Ona mora ostati svjesna da njezin »*socijalni nauk* sam po sebi posjeduje vrijednost *instrumenta evangelizacije*: kao takav nagoviješta Boga i otajstvo spasenja u Kristu svakom čovjeku i, zbog istog razloga, otkriva čovjeka njemu samome. U tom svjetlu, i samo u tom svjetlu, brine se i za ostalo: za ljudska prava svakoga i, posebno, 'proletarijata', za obitelj i za odgoj, za dužnosti države, za nacionalni i internacionalni poredak društva, za ekonomski život, za kulturu, za rat i mir, za poštivanje života od trenutka začeća pa sve do smrti«. ⁹⁶

Zusammenfassung

Im Artikel »Einsatz der Kirche für die ganzheitliche Förderung des Menschen« legt der Autor dar, wie die Kirche ihr Zeugnis über die Wahrheit des Menschen und über seine Menschenwürde in unserer heutigen Gesellschaft abzulegen hat; denn »der Mensch ist der Weg der Kirche«. Es wird besonders der Einsatz der Kirche auf dem Gebiet der Moralverkündigung, der sozialen Gerechtigkeit, der Erziehung und des Schutzes des menschlichen Lebens vom Empfängnis bis zum Tode hervorgehoben. Dies ist in der christlichen Gesellschaftslehre enthalten und es ist ein unabdingbares Mittel und Moment in der Neuevangelisierung Europas.

⁹⁵ CA, br. 58.

⁹⁶ CA, br. 54.